

Розділ: Політична психологія

УДК 159.8:32:37.091.212

Взаємозв'язок ціннісно-сміслової сфери та політичної спрямованості сучасної молоді

Москаленко В. В.
victory_sun@mail.ru

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку ціннісно-сміслової сфери та політичної спрямованості сучасної молоді. Був проведений експеримент у двох групах (учні профтехучилища і студенти ВНЗ). Вибірку склали 62 досліджуваних. Були використані методики виявлення особливостей ціннісно-сміслової сфери ціннісні орієнтації, життєві смисли, цінності) та соціально-політичної спрямованості (за шкалами «радикалізм - консерватизм» та «жорсткість-м'якість»). У результаті експерименту були виявлені значущі взаємозв'язки.

Ключові слова: політична спрямованість, ціннісно-сміслова сфера, радикалізм, консерватизм, лібералізм, соціалізм, пацифізм, реакційність, дозволеність, расизм.

Статья посвящена исследованию взаимосвязи ценностно-смысловой сферы и политической направленности современной молодежи. Был проведен эксперимент в двух группах (учащиеся профтехучилища и студенты ВУЗа). Выборку составили 62 испытуемых. Были использованы методики выявления особенностей ценностно-смысловой сферы (ценности, ценностные ориентации, жизненные смыслы) и социально-политической направленности (по шкалам «радикализм- консерватизм» и «жесткость-мягкость»). В результате эксперимента были обнаружены значимые взаимосвязи. Ключевые слова: политическая направленность, ценностно-смысловая сфера, радикализм, консерватизм, либерализм, социализм, пацифизм, реакционность, дозволенность, расизм.

The article investigates the relationship of value-semantic sphere and the political orientation of modern youth. An experiment was conducted in two groups- vocational school students and university students. The selection included 62 subjects. Techniques were used to identify characteristics of value-semantic sphere of values, the meaning of life, values) and socio-political orientation (on a scale of «radicalism- conservatism» and «soft-stiffness»). As a result of the experiment it was found meaningful relationship. Key words: political orientation, value-sense sphere, radicalism, conservatism, liberalism, socialism, pacifism, reactionary, permissibility, racism.

Актуальність. Політична спрямованість безпосередньо пов'язана з формуванням системи життєвих сенсів та ціннісно-сміслової сфери особистості. Особливої актуальності набуває сьогодні дослідження взаємозв'язку ціннісно-сміслової сфери особистості з політичною спрямованістю. В умовах політичної нестабільності та кризи в суспільстві гостро постає проблема вивчення ціннісних орієнтацій та життєвих смислів особистості, особливо молоді. Це зумовлено низкою факторів: зміною політичного керівництва, ускладненням стосунків із країнами-сусідами, стрімким падінням економічного розвитку та озброєним конфліктом на ході країни. Тому дослідження психологічної складової політичних процесів є конче необхідним для пошуку механізмів скорішого подолання політичної кризи. Саме від системи ціннісно-сміслової сфери студентської молоді залежить не тільки її політична спрямованість, а й, безпосередньо, вектор розвитку всієї держави загалом.

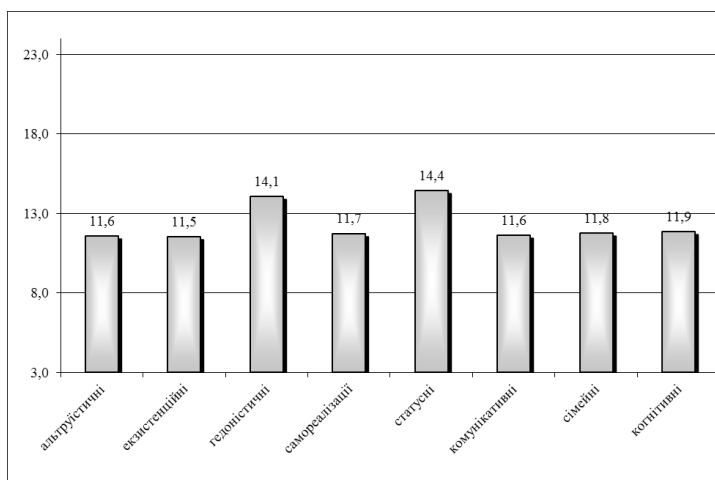
Під політичною спрямованістю ми розуміємо формування політичних поглядів, уподобань, переконань та устремлень особистості. Іншими словами, політична спрямованість визначає поведінку особистості, а саме - її політичний стиль. Політичний стиль, як стійка модель здійснення особистістю своїх функцій, фіксує своєрідність її поведінки, характер взаємодії з наближеним оточенням і послідовниками, ціннісні орієнтації, особливості прийняття рішень і низка інших факторів[1].

Н. Макіавеллі пропонує найпростішу, але найвідомішу типологію політичних лідерів. На його думку, існують два типи політичних лідерів із відповідними стилями поведінки. Перший стиль – лідери-лиси, у яких переважають такі якості, як обережність, здатність до лавіювання, намагання досягти компромісу. В поведінці ж лідерів-левів переважає прямотинійність, рішучість і схильність до використання силових ресурсів. В ідеалі, політичний лідер повинен володіти якостями обох типів, як левів, так і лис [3]. Г. Айзенк виділяє наступні типи політичної спрямованості особистості: дозволеність, расизм, релігійність, соціалізм, лібералізм, реакційність та пацифізм. Дані типи політичної спрямованості були виведені ним за допомогою сконструйованої та валідізованої спеціальної шкали з 40 тверджень, що дозволяє вимірювати два основних фактори, позначені як «радикалізм – консерватизм» і «жорсткість - м'якість» (авторитаризм-демократизм). Саме ці шкали, в залежності від вираженості, визначають соціально-політичну спрямованість особистості [2].

Мета нашого дослідження визначити особливості взаємозв'язку ціннісно-сміслової сфери особистості з політичною спрямованістю у студентській молоді. Для вивчення політичної спрямованості була взята методика Г. Айзенка «Соціально-політична спрямованість особистості». Для визначення системи ціннісно-сміслових сенсів: методика дослідження системи життєвих сенсів. Д. А. Леонтьєва (модифікація В. Ю. Котлякова); тест М. Рокіча «Ціннісні орієнтації»; ціннісний опитувальник С. Шварця. Для пошуку взаємозв'язків показників, що вивчаються та їх відмінностей по групах методи математичної статистики (метод рангової кореляції Спірмена та метод Манна-Уїтні).

Експеримент проводився у двох групах. Першу групу склали учні випускного класу Харківського професійно-технічного училища № 21 у кількості 32 чоловік, серед яких 20 хлопців та 12 дівчат. Другу групу склали 30 студентів другого курсу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серед яких 18 дівчат та 12 хлопців. Вік учнів та студентів становить 16-17 років.

Основні результати дослідження. По-перше, ми вивчили особливості ціннісно-сислової сфери досліджуємих. За результатами методики Д. А. Леонтьєва, ми отримали такі дані (див. діагр.1.)

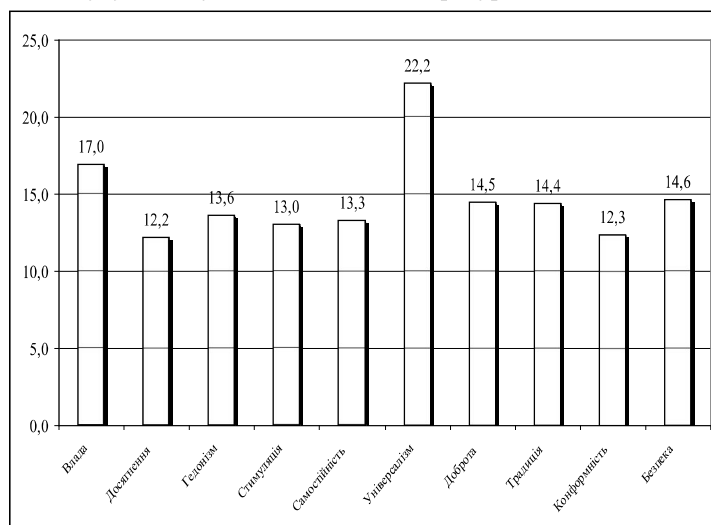

Діагр. 1. Показники ціннісно-сислової сфери студентської молоді (за методикою дослідження системи життєвих сенсів Д.А. Леонтьєва)

У сучасної молоді (учнів та студентів) всі життєві сенси мають середній рівень вираженості. Критично високих/низьких показників не виявлено. Найбільш вираженими життєвими сенсами досліджуваних є статусні та гедоністичні, що говорить про пріоритет прагнення до задоволення та очікування на визнання оточуючими. Такий результат ми пов'язуємо з максималізмом, який є властивим для юнацького віку: досліджувані намагаються отримати максимальне задоволення від життя, при цьому кожен прагне досягти максимально високого статусу серед однолітків.

За результатами методики М. Рокича, у сучасної молоді (як у учнів, так і у студентів) всі показники ціннісних орієнтацій мають середній рівень вираженості. Критично високих/низьких показників не виявлено. Найбільш вираженими цінностями є активне діяльне життя, потім цікава робота та суспільне визнання серед термінальних цінностей, та акуратність, потім незалежність та широта поглядів – серед інструментальних. Активне діяльне життя є властивим як для учнів випускного класу, так і для студентів, оскільки це є природною психологічною ознакою студентського віку. Виразеність акуратності ми пов'язуємо з відношенням до навчальної діяльності, яка потребує уважності та добре розвинутих здібностей до систематизації матеріалу.

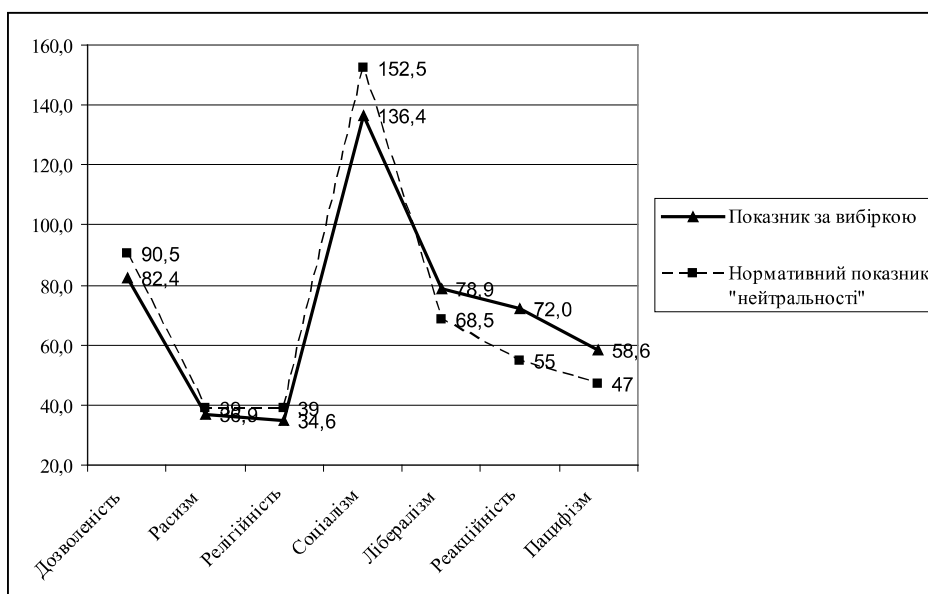
За результатами методики С. Шварця, у студентської молоді (як у учнів, так у студентів) середній рівень вираженості показників ціннісно-сислової сфери (див. діагр. 2). Найбільш вираженою цінністю є універсалізм, яка пояснюється Шварцем як розуміння, терпимість і захист благополуччя всіх людей і природи. Важливою цінністю серед підслідних була влада, це свідчить про тяжіння студентської молоді до соціального статусу, домінування над людьми і ресурсами.

Діагр. 2. Показники ціннісно-сислової сфери студентської молоді (за методикою С. Шварця)

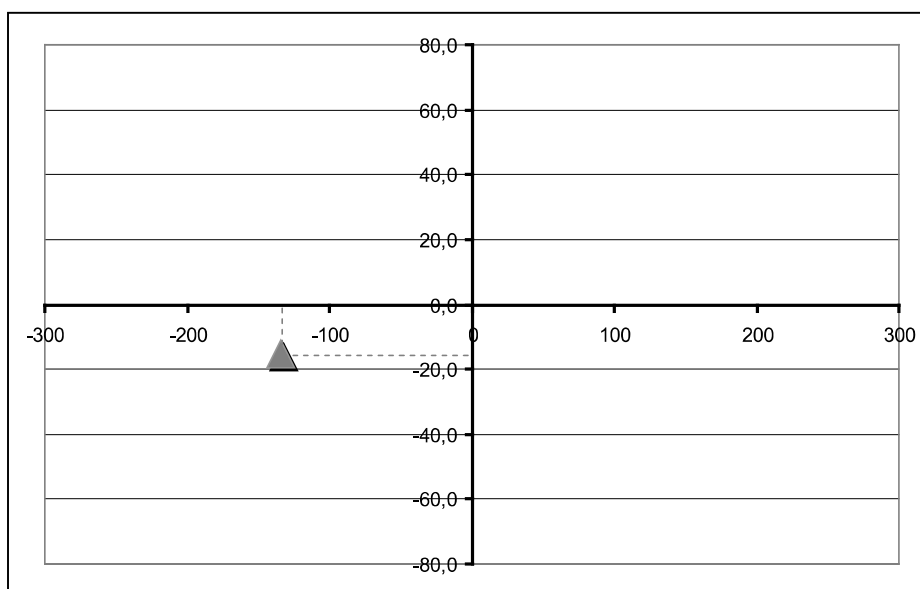
По-друге, ми визначили соціально-політичну спрямованість студентів та учнів. Результати

опитування представлені у діаграмах 3 та 4. З діаграми 3 видно, що занадто високих або низьких значень вираженості політичної спрямованості не виявлено. Найбільше відхилення від показника нейтральності спостерігається у заниженні за шкалою «соціалізм», що може вказувати на тенденцію до капіталістичної спрямованості досліджуваних, та завищенні за шкалою «реакційність», що може говорити про тенденцію до серйозної стурбованості такими явищами життя, які, на думку досліджуваних, мають ознаки морального розкладання суспільства.

Діагр.3. Показники політичної спрямованості студентської молоді (за методикою Г. Айзенка «Соціально-політична спрямованість особистості»)

З діаграми 4 видно, що за шкалою «жорсткість-м'якість» спостерігається показник, близький до нейтрального, що вказує на відсутність жорстких або м'яких стилів соціально-політичної спрямованості особистості. Щодо шкали «радикалізм-консерватизм», то існує «ухил» у бік радикалізму, що вказує на більшу прогресивність і значну прихильність досліджуваних до соціалізму; небажання дотримуватись традиційної точки зору, що є загальноприйнятою у суспільстві. Це можна пояснити описаним вище високим рівнем максималізму, який є властивим для юнацького віку.

Діагр. 4. Шкали політичної спрямованості студентської молоді (за методикою Г. Айзенка «Соціально-політична спрямованість особистості»)

Для пошуку взаємозв'язків між політичною спрямованістю та ціннісно-сисловою сферою студентської молоді ми використали метод рангової кореляції Спірмена. Як в учнів, так і у студентів показник дозволеності прямопропорційно прокорелював із показниками расизму, радикалізму, жорсткості, статусної мотивації, сімейних цінностей, та зворотньопропорційно - з показниками мотивації самореалізації та матеріально забезпеченим життям.

Дозволеність, яка відображає прагнення до уникнення обмежень суспільства, пов'язана з расовою нетерпимістю, прогресивністю, жорсткою життєвою позицією, що, частково, ми можемо пояснити, з одного боку, - з загальною прогресивністю, та, з іншого, – досить вираженим самовиваленням нинішньої студентської молоді. Расову нетерпимість у контексті прояву дозволеності слід пояснювати прагненням позиціонувати себе якнайкраще за рахунок дозволу приниження інших рас; означене прагнення підтверджується наявністю взаємозв'язку дозволеності зі статусною мотивацією. Також дозволеність сприяє зниженню прагнення до самореалізації, та втратою інтересу до матеріальних цінностей, що вказує на прагнення до отримання миттєвих задоволень, які досягаються за рахунок подолання обмежень суспільства.

Расизм прокорелював прямопропорційно з жорсткістю, з комунікативними цінностями, негативно - з мотивацією самореалізації та з відповідальністю. Це свідчить про те, що расова нетерпимість підкріплюється жорстокістю, що підкреслює не звичайне негативне сприйняття студентською молоддю інших рас, а досить стійке, жорстоке негативне відношення, що можна пояснити через прагнення приналежності молоді до певних груп, яке ґрунтується на расовій приналежності, при якому тільки своя група сприймається позитивно, а всі інші – негативно. Цей факт підтверджує взаємозв'язок показнику расизму з комунікативними цінностями: спілкування в межах своєї групи у студентської молоді цінується дуже високо. Расова нетерпимість сприяє зниженню прагнення до самореалізації та відповідальності, що вказує на домінування інших цінностей за умови прояву расової нетерпимості.

Релігійність прокорелювала прямопропорційно з соціалізмом, пацифізмом, радикалізмом, з м'якістю, з екзистенційними та комунікативними цінностями, з матеріально забезпеченим життям, з пізнанням, з цінностями щастя інших, творчістю, освіченістю, твердою волею, терпимістю, традиціями, ціннісним конфліктом, негативно - з лібералізмом, з альтруїстичними мотивами, з гедоністичними цінностями, зі статусними, з життєвою мудрістю, зі суспільним визнанням, цінностями розваги, з ретельністю, з незалежністю, зі сміливістю відстоювання своєї думки, з реакційністю, з універсалізмом, з цінністю влади.

Було отримано достатньо багато значущих показників, тому перед їх аналізом ми проведемо їх систематизацію. Так, пряма кореляція показнику релігійності дозволяє виявити загальну м'якість особистості, терпимість, позитивне сприйняття інших, зворотня вказує на зниження гедоністичної спрямованості особистості на фоні релігійності та зниження негативного та агресивного відношення до оточуючих. Такі результати ми можемо пояснити функціонуванням свого роду захисних механізмів, джерелом яких є релігійність молоді.

Соціалізм прокорелював прямопропорційно з пацифізмом, з радикалізмом, з м'якістю, з сімейними цінностями, з матеріально забезпеченим життям, з щастям інших, з творчістю, з освіченістю, з твердою волею, з терпимістю, з комфортністю, негативно - з лібералізмом, реакційністю, гедоністичними цінностями, статусними цінностями, суспільним визнанням мотивацією розваги, незалежністю, сміливістю відстоювання своєї думки, цінністю влади, універсалізмом.

Соціалістична спрямованість пов'язана з позитивним ставленням до оточуючих та небажанням акцентувати увагу на собі, на своїх інтересах, які позиціонуються як менш важливі, ніж цінності суспільства. В даному випадку результат є цілком очікуваним, оскільки отримані кореляції повністю відображають поняття соціальної спрямованості особистості.

Лібералізм прямопропорційно прокорелював з реакційністю, з радикалізмом, з жорсткістю, з альтруїстичними цінностями, з гедоністичними, зі статусними, з життєвою мудрістю, з суспільним визнанням, з мотивацією розваги, з незалежністю, зі сміливістю відстоювання своєї думки, з ефективністю в справах, з цінністю влади, з гедонізмом, негативно - з пацифізмом, негативно - з комунікативними, негативно - з матеріально забезпеченим життям, негативно - з щастям інших, негативно - з освіченістю, негативно - з твердою волею, негативно - з чесністю.

Реакційність прокорелювала прямопропорційно з цінністю влади, гедонізмом, консерватизмом, м'якістю, альтруїзмом, гедонізмом, статусними цінностями, життєвою мудрістю, суспільним визнанням, цінностями розваги, незалежністю, сміливістю відстоювання своєї думки, негативно - з твердою волею, цінністю широти поглядів, пацифізмом, самореалізацією, матеріально забезпеченим життям, щастям інших, цінністю впевненості в собі та освіченістю.

Пацифізм прокорелював прямопропорційно з когнітивними цінностями, з любов'ю, з матеріально забезпеченим життям, з освіченістю, зі сміливістю відстоювання своєї думки, негативно - з цінністю влади, цінністю гедонізму, статусними цінностями, життєвою мудрістю, суспільним визнанням, цінностями розваги, волею, незалежністю.

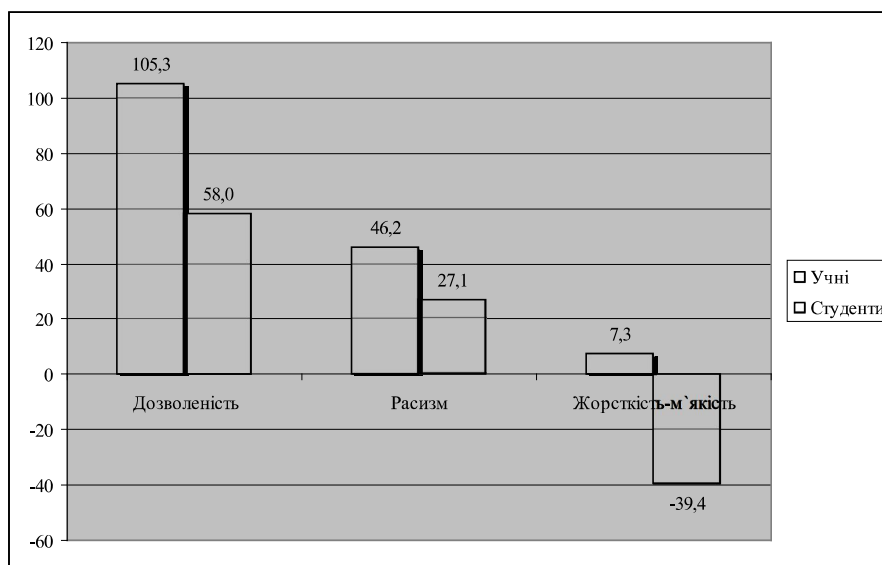
В даному випадку слід говорити, що миролюбна спрямованість пов'язана переважно з гуманістичними цінностями; при цьому, цінність влади та визнання знижується. Крім цього, власні інтереси також стають другорядними, оскільки на перше місце виходить бажання миру у суспільстві.

Для групи учнів характерною є наявність прямопропорційної кореляції пацифізму, гедоністичних цінностей та цінністю розваг, що говорить про те, що учні сприймають свою миролюбну позицію як можливість реалізувати ту діяльність, яка приносить їм задоволення. У студентів такого взаємозв'язку не виявлено, що може вказувати на більш серйозне сприйняття ними поняття пацифізму, на яке, вочевидь, вплинули події, що відбуваються зараз на сході країни.

Для студентів характерні прямопропорційні кореляції соціалістичної спрямованості з цінностями розваг та расизму з цінностями розваг. Перший показник свідчить про те, що студенти, які

є більш прихильними до «простого, робітничого» класу, більше цінують розваги за рахунок відсутності прагнення до піднесення себе над іншими. Зв'язок расизму з цінностями розваг може свідчити про наявність елемента порівняння себе студентами з іноземцями, про пошук рис, які в них є кращими чи гіршими, ніж у студентів-іноземців.

Для порівняння показників політичної спрямованості учнів та студентів ми використали метод Манна-Уїтні. Значущі показники порівняльного аналізу ми винесли у діаграму 5.

Діагр.5. Політична спрямованість учнів та студентів (порівняльний аналіз)

З діаграми 5 видно, що за показниками «дозволеність», «расизм» та «жорсткість» учні переважають групу студентів. На основі результатів ми можемо стверджувати, що учні є більш схильними до порушень обмежень, які ставлять перед ними суспільні норми. Ми можемо пояснити це тим, що самоконтроль учнів є менш розвинутим, ніж у студентів через особливості навчальної діяльності. Студенти майже не зазнають зовнішнього контролю під час навчання, і впродовж навчальної діяльності вони мають самі її контролювати. З іншого боку, більш високий контроль у середній школі може викликати протест з боку учнів, що веде до намагань демонстративного подолання цього контролю, який проявляється у більш високому рівні дозволеності. Нарешті, більша жорсткість учнів у порівнянні зі студентами, може пояснюватися різними пріоритетами у цілепокладанні учнів та студентів. Якщо останні більше зосереджені на навчанні та оволодінні майбутньою спеціальністю, учні професійно-технічного училища, вже довгий час знайомі з особливостями навчання у середній школі, та ті, які вже майже оволоділи спеціальністю, націлені на досягнення визнання серед однолітків, і жорсткість є для них однією з умов досягнення цього.

На основі отриманих результатів, можемо зробити наступні висновки:

1. Політична спрямованість особистості визначається через формування власного політичного стилю поведінки і залежить від системи ціннісно-сміслової сфери.

2. Було виявлено, що найбільш вираженими життєвими сенсами студентської молоді є гедоністичні та статусні, що говорить про пріоритет прагнення до задоволення та очікування на визнання оточуючими. Найбільш вираженими цінностями є активне діяльне життя серед термінальних цінностей та акуратність і універсалізм – серед інструментальних.

3. Було встановлено домінування у сучасній молоді радикальної спрямованості, що вказує на більшу прогресивність і більшу прихильність до соціалізму досліджуваних. Молодь також схильна до ліберальної спрямованості.

4. Як в учнів, так і у студентів було виявлено: по-перше, що дозволеність пов'язана з їх расовою нетерпимістю, прогресивністю та жорсткою життєвою позицією; по-друге, соціалістична спрямованість пов'язана з позитивним ставленням до оточуючих та небажанням акцентувати увагу на собі та своїх інтересах; по-третє, реакційність корелює з дотриманням традицій, позитивним, добрим відношенням до оточуючих та спроможністю жертвувати своїми інтересами заради суспільних; в-четвертих, пацифізм пов'язаний з гуманістичними цінностями. Для учнів характерним є взаємозв'язок пацифізму з гедоністичними цінностями та цінністю розваг, що вказує на сприйняття ними своєї миролюбної позиції як можливості реалізувати ту діяльність, яка приносить їм задоволення. Для студентів соціалістична спрямованість корелює з цінностями розваг.

5. Порівняльний аналіз показав, що учні є більш схильні до порушень обмежень, які ставлять перед ними суспільні норми. Учнівська молодь більше схильна до расизму та виявилась політично жорсткою у порівнянні зі студентами.

Література

1. Головатий М. Ф. Політична психологія: навч. посібник для вузів / М. Ф. Головатий – К.: МАУП, 2006. – 399 с.
2. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология / Г. Г. Дилигенский – М.: Новая школа, 1996. – 351 с.
3. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии / Д. В. Ольшанский – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496 с.

References

1. Golovaty M. F. Politichna psihologiya: navch. posibnik dlya vuziv / M. F. Golovaty – K.: MAUP, 2006. – 399 s.
2. Diligenskiy G. G. Sotsialno-politicheskaya psihologiya / G. G. Diligenskiy – M.: Novaya shkola, 1996. – 351 s.
3. Olshanskiy D. V. Osnovy politicheskoy psihologii / D. V. Olshanskiy – Ekaterinburg: Delovaya kniga, 2001. – 496 s.